

вплив на формування та інтерпретацію актуального членування екстралінгвальних чинників. Крапку ж, проте, ставити тут зарано, позаяк вирішено лише стратегічні орієнтири проблеми актуального членування складного речення.

У п'ятому розділі “Актуальне членування тексту” дано вичерпну інформацію про кваліфікаційні виміри тексту й основні різновиди тематичного зв'язку в тексті, схарактеризовано рематичні доміанти в тексті, особливості текстової комунікативної компресії. Ретельно проаналізувавши численні філософські й лінгвістичні розвідки, об'єктом дослідження яких є текст у формальних, семантичних, семантико-синтаксичних, функційних, темо-рематичних виявах, Михайло Олексійович виструктурує свою аргументовану концепцію, за якою основними текстовими категоріями є цілісність, членованість, зв'язність, інформованість, континуум, перспекція, ретроспекція, модальність. Вершинною категорією тексту, представленою реченням, надфразною єдністю, він справедливо вважає цілісність, яку забезпечує категорія зв'язності, що реалізована на формальному (когезія) і значеннєвому (когерентність) рівнях.

Важливо, що автор продовжує розгляд теми й реми в підтекстовій і концептуальній інформації глобально, на рівні цілого тексту, послуговуючись поняттям загальнотекстової тематизації та рематизації. Такий аналіз сприяв розкриттю системного зв'язку комунікативних категорій тексту, що підтверджує багатий фактичний матеріал. Маємо всі підстави констатувати, що останній розділ монографії, зокрема його підрозділи “Особливості реалізації теми в структурі тексту”, “Закономірності рематизації тексту в сучасній українській мові”, – надійна апробація висвітлених у другому і четвертому розділах авторських засадничих положень, що стосуються актуального членування простого ускладненого й неускладненого та складного речення.

Справедливо наголосити й на тому, що проблему актуального членування тексту, на відміну від актуального членування речення, розкрито контурно, у загальних рисах. Це не претензії до автора монографії – перед нами таке собі об'єктивно бажане зло, зумовлене потребою комплексного аналізу взаємодетермінованих внутрішньореченнєвих і внутрішньотекстових тема-рематичних відношень, створення цілісного реченнєво-текстового лінгвістичного сюжету, який за потреби можна диференціювати на окремі наукові сюжетні лінії й наповнювати їх конкретним тема-рематичним змістом. Це вимагає великих дослідницьких зусиль – і не окремої людини, а цілої наукової школи. Отож, Михайла Вінтоніва і його учнів чекає напружена праця.

Микола Степаненко (Полтава, Україна)

Available 18 September 2013.

СЛОВУ ВІДДАНИЙ ДУШЕЮ: ШТРИХИ ДО НАУКОВОГО І ТВОРЧОГО ПОРТРЕТУ ЙОЗЕФА АНДЕРША

У кожного з нас є той творчий рівень, який засвідчує неповторність здійсненого та зреалізованого. Йозеф Андерш, ювілейним для якого є цей 2014 рік, поєднує в собі Україну, українську лінгвістичну науку та Чехію, знову ж таки з українським мовознавством, але на чеській мапі. Сьогодні не можна уявити (та й не варто!) українську лінгвістичну думку без цієї потужної та відомої постаті справжнього дослідника мовного багатства української та чеської мов. Про науковця можна прочитати в низці публікацій про нього: *Kořenský J. Životní jubileum slavisty Josefa Anderše. «Slovo a slovesnost», 1999, № 2; Damborský J. K pětadesátinám profesora Anderše // Ucrainica I. Současná ukrajinistika: problémy jazyka, literatury a kultury. Olomouc, 2004; Андерш Йосип Фрідріхович // Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України. 1930-2005. – К., 2005; Загнітко Анатолій. Чеська україністика : вчора, сьогодні, завтра / Анатолій Загнітко // Донеччина. – 2012. –*

25 вересня. – С. 3; Вихованець І. Андерш Й.Ф. // *Українська мова : енциклопедія.* – Вид. 3-тє, зі змінами й доп. – К., 2007. – С. 26.

Для ґрунтовного простеження творчих штрихів загального портрету Йозефа Андерша необхідно, хоча б побіжно, зупинитися на окремих визначальних моментах його життя, що пов'язані і з Україною і Чехією. Останнє місце роботи та й життя його – це Чехія. Тому варто кілька слів сказати про чеську україністику.

Про чеську україністику легко говорити. Не тільки тому, що автор цих рядків сам брав безпосередню участь у налагодженні контактів з відповідними центрами україністики в Чехії, але й тому, що вона існує не фігурально, а реально – вона постає дієвим складником загальночеського культурно-мовного чи мовно-культурного простору. Легко ще і тому, що здебільшого на україністику вступають (якщо є така спеціальність у структурі відповідного факультету того чи того університету) представники різних національностей, але більшість таких студентів є чехами за національністю.

І ще один штрих... *Про чеську україністику*... Вона поставала як легітимне продовження і тяглість великої традиції, закладеної Українським вільним університетом. Цей високоавторитетний заклад було засновано у Відні 1921 року 17 січня, а восени його перенесли до Праги, де він отримав суттєву підтримку у фінансуванні та розміщенні від уряду Чехо-Словацької Республіки, який очолював видатний політичний діяч Томаш Масарик. Український вільний університет повноцінно функціонував у Празі аж до 1945 року, а з осені 1945 року і до сьогодні він знаходиться у Мюнхені (Баварська земля Федеративної Республіки Німеччини). Тоді виформовувалося по-справжньому державне ставлення до україністики. У Карловому університеті (також Празький університет, чеськ. Univerzita Karlova v Praze) – найстарішому університеті у Чехії (заснований у 1347 році) та першому університеті у Священній Римській імперії – україністика має історичну тяглість, сьогодні вона активно розвивається.

Ще одним центром україністики в Чехії є Університет імені Масарика (м. Брно), неподалік від якого знаходиться Університет Палацького в м. Оломоуці. У цьому вищому навчальному закладі започатковано прекрасну традицію – проведення щодвароки симпозіумів україністів Центральної і Східної Європи. Ініціатором цього був і є професор Університету Палацького в Оломоуці, засновник і керівник секції україністики, Йозеф Андерш – людина неймовірно творча, енергійна. Для нього україністика – природний стан душі і поклик серця. Життєве наповнення україністики відлунує в його серці, втілене в його численних працях з україністики зокрема та славістики загалом. Це й зовсім не дивно, адже Йозеф Андерш – нащадок чехів-емігрантів, що переселилися в Україну з міста Зелова у Польщі в ХІХ ст. Спочатку вони проживали на Волині, а згодом переселилися на південь, де прадідусь вченого Йозеф Андерш (на честь прадідуся і назвали правнука) разом з іншими переселенцями в 1904 році заснували село Мала Олександрівка (інші назви: Чехи, Чеська Олександрівка; про це село написана книжка: Bohuslav Andrš. Česká Alexandrovka. Vzpomínky na život české vystěhovalecké komunity na Rusi. Praha 2009, 264 s.), що й стало малою батьківщиною для усього роду Андершів, але серце і душа були наповнені рідною літературою і культурою. Цікаво, що в цьому селі була трикласна чеська школа, в якій діти могли здобувати повноцінну початкову освіту. Щоправда, так тривало тільки до 30-х років, бо в 1930 році прадіда Йозефа Андерша вислали на Сибір, де в тому ж році він загинув, а діда Фрідріха Андерша розстріляли в 1938 році як такого, який був начебто пов'язаний з чеським націоналістичним підпіллям. Згодом, у 1963 році, його реабілітували.

Йозеф Андерш народився 26 березня 1939 року в с. Чеська Олександрівка Котовського району Одеської області, виріс, навчався і працював в Україні. Тут відбулося його становлення як вченого, як дослідника української і чеської мов. Славістичні студіювання він розпочав в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова (закінчив навчання в 1962 році), згодом захистив кандидатську з проблеми давального відмінка і докторську (присвячена типології українських дієслівних простих речень в українській та

чеській мовах (1987 р.) дисертації в Інституті мовознавства імені Олександра Потебні Національної академії наук України, в якому був ученим секретарем (1972–1981), згодом старшим науковим співробітником (1981–1986), завідувачем сектору слов'янських мов, (1986–1992), став професором (1992). Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України від самого початку привабив молодого науковця: тут він навчався в аспірантурі (1968–1971), поєднував науково-творчу роботу з відповідальною діяльністю ученого секретаря Українського комітету славистів (1980–1992) та заступника головного редактора провідного лінгвістичного часопису “Мовознавство” (1988–1992).

Після переїзду до Чехії у віці 53 років (1992) в Університет Палацького в Оломоуці Йозеф Андерш стає професором кафедри богемістики і славістики, згодом кафедри славістики. Він ініціював відкриття секції україністики кафедри славістики на філософському факультеті в Оломоуці (1999), що повноцінно виконує своє призначення вже дванадцять років.

Йозеф Андерш – талановитий науковий керівником, адже він підготував 9 кандидатів філологічних наук (п'ять – в Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України і чотири – в Університеті Палацького в Оломоуці). Завдяки його творчій ініціативі на лінгвістичній мапі Східної Європи з'явилися міжнародні наукові конференції “Оломоуцький симпозиум україністів Середньої та Східної Європи” (провів 6 конференцій), вийшло друком 6 високоавторитетних і знакових збірників наукових праць «UCRAINICA».

За перебігом симпозиумів україністів Центральної і Східної Європи, яких відбулося вже шість, можна легко простежити розширення загального навантаження україністики в Оломоуці. Ставлення до людей у Йозефа Андерша якимось особливе: він наче відчуває проблеми людини зсередини, уміє непомітно підказати, допомогти в тій ситуації, коли інші не відчують (або роблять вигляд, що не розуміють) такої потреби.

У Чехії авторитетний дослідник створив підручник “Ukrajínština vážně i vesele”, два словники, два розмовники, чесько-українську й українсько-чеську конвертацію. Така основа постала опертям поступового розвою і розбудови україністики в Оломоуці. На запитання Їржини Дворжакової (часопис “Пороги”. Прага, 2007, № 4, с. 6-7): “*Ви вирішили заснувати україністику в Оломоуці у віці, коли б уже могли сказати: “досить, для славістики я зробив багато”, і могли б спокійно готуватися до пенсії. Що спонукало Вас брати на себе ще такий тягар?*” Йозеф Андерш без вагань і сумнівів наголосив: “Я приїхав сюди у 1992 році з усією родиною. Був запрошений урядом; перший студентський ректор Оломоуцького університету професор Йозеф Яржаб надав мені можливість працювати. Покликав мене в Оломоуць, щоб допоміг розбудувати славістику, а місто надало мені квартиру. Відразу по приїзді, у вересні 92-ого року, я був зарахований на кафедру богемістики і славістики як професор. Коли я приїхав сюди, уже був професором в Україні. Я себе вважаю останнім радянським професором – був затверджений у 92-ому році, за півроку перед приїздом до Чехії. Так що я уже був сформований як учений, мав уже понад 150 наукових праць, і, звичайно, було б шкода, якби я тут не реалізував всі ці свої знання, можливості, і не розбудував тут українську філологію. І тому я почав виходити з проектами до керівництва, з проханням відкрити спеціальність **українська філологія**. ... Тільки у 2000 році вдалося відкрити україністику. Це був перший набір, лише сім студентів. Всі вони, крім одного, дійшли до п'ятого курсу. Тепер дві студентки з цього першого набору – уже докторантки. А потім були інші набори, інші випускники. Десь три роки ми вже випускаємо студентів. Спочатку важко було, я, фактично, був один... Ми тут займаємося не тільки педагогічною діяльністю, але й науковою і науково-організаційною. Мені вдалося започаткувати тут Оломоуцький симпозиум україністів... Це такий своєрідний форум україністів Центральної і Східної Європи. Приїждять до нас учені з Австрії, Німеччини, Польщі, Росії, Словаччини та інших країн, і з усієї України – з Києва, Харкова, Одеси, Запоріжжя, Донецька, Луганська, Чернівців тощо. Результат наших конференцій – збірники статей, присвячених проблемам

української мови, літератури і культури.... Посильну допомогу у проведенні конференцій надає нам наш факультет, а також Посольство України в Чеській Республіці”.

Мабуть, кожному цікаво, чому актуальною постає україністика в Чехії. Тут професор Йозеф Андерш досить коректно зазначив: “Тут може бути кілька причин. Тепер піднявся рівень зацікавлення Україною. Молоді люди бачать, що відбувається в Україні, що ця країна прагне до Європи, і що вона відкрита для інвестицій. Вони бачать в цьому, мабуть, якусь перспективу. І підтвердженням є цьогорічний набір: ми прийняли понад 20 студентів-першокурсників”.

Для кожного, хто не зовсім байдужий до науки, до творчих пошуків, не зайвим буде сказати, що Йозеф Андерш є автором біля 200 наукових праць з україністики, богемістики, славістики, загального мовознавства. З-поміж них слід виділити: “Семантична структура безприменникового давального відмінка в чеській і німецькій мовах” (1975), “Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською” (1987), “Сучасне зарубіжне мовознавство” (1983, у співавт.), “Зіставне дослідження української, чеської та російської мов” (1987, у співавт.) та ін. До них слід додати численні словники, дослідження з мовного етикету, різноманітні розмовники: “Чесько-український словник”, т. 1-2 (1988-89, у співавт.), “Українсько-чеські діалоги. Мовний етикет” (1996), “Українська мова серйозно і весело” (1999, 2002, 2006, чес. мовою), «Українсько-чеський і чесько-український розмовник. Мовний етикет. Зразки документів» (2007), “Українсько-чеські паралелі в текстах і ситуаціях. Розмовник” (2002, у співавт.), “Українсько-польський розмовник” (2004, у співавт.). Науковець є одним з авторів словників “Російсько-український словник наукової термінології. Суспільні науки” (1994), “Словник юридичних термінів (російсько-український)” (1994), “Практичний чесько-український словник. Економіка. Фінанси. Бізнес” (2000), “Українсько-чеський словник. Економіка. Фінанси. Бізнес” (2004), а також енциклопедії “Українська мова” (2000, 2004, 2007) та ін. Його плідна викладацька і наукова праця відзначена Премією імені Івана Франка НАН України (1991) і Срібною медаллю Університету Палацького (1999).

Ще актуальнішою постає перспектива україністики в чеських університетах. Тому на питання “*А Ви не думаєте, що протягом деякого часу будуть українську мову вивчати лише українці, які тут живуть, або їх нащадки?*” Йозеф Андерш філософськи розмірковував: “Я так не думаю. Серед наших студентів буквально одиниці з України, які або вийшли заміж за чеха, або ті, що тут працювали. Чехи ідуть до нас тому, що українська мова їм подобається, вона близька до чеської, у них багато спільних рис. І ця мова м’яка, співуча, гарна. Раніше це була провінційна мова, у минулому її навіть не визнавали за мову, вважали ледь не діалектом російської. Раніше це був суржик. Це була наполовину українська мова, наполовину російська. Зараз ситуація змінилася. Візьміть тих же міністрів: дехто з них ще два роки тому погано говорив українською, тепер у них гарне мовлення. От що значить статус державної мови. Українська мова зараз звучить на всіх рівнях. Звичайно, ще якийсь час пройде, поки вона увійде у свідомість і кров мешканців таких міст, як Донецьк, Одеса, Харків, Київ та деяких інших, де ще чується російський говір, де ще кажуть не “гривня”, а “рубль”. Але українці прокидаються, і надія вся на молодь”. Як видно з цих слів, у Йозефа Андерша більше впевненості у близькому і далекому завтра української мови, її потужності і сили, навантаження в державі і сприйняття України через призму української мови.

Університет Палацького є одним із найстаріших вищих навчальних закладів Чехії. За часом свого виникнення сягає 1573 року, він постав після Карлового університету. Його значення в розвитку науки і культури, економіки і мистецтва Чехії важко переоцінити. На сьогодні Університет імені Палацького в Оломоуці складається із восьми факультетів: теологічного, медичного, філософського, природничого, педагогічного, факультету фізичної культури, юридичного та медично-санітарних наук, а загальна кількість студентів сягає більше 25 тисяч. Давність університету мотивована і складною історією самого Оломоуця, що вже в ранньому Середньовіччі був одним з головних центрів Моравії, столицею князів.

Інколи його називають другою Прагою. У ньому міститься резиденція архієпископа Моравії. Єпископство в Оломоуці виникло ще за часів Св. Мефодія, одного із авторів знаної у світі кирилиці. Статус архієпископства було надано в 1777 році. Спочатку в Моравії богослужіння велося слов'янською мовою, але різноманітні історичні реалії спричинили повний занепад цієї традиції та перехід чеської писемності в латиницю.

У 2012 році в Університеті ім. Палацького проходив шостий симпозиум українців, відкриття якого щиро вітали представники Оломоуцького крайового гетьманату, керівництво університету, філософського факультету та кафедри славістики. Одне з провідних видань Оломоуцького краю *Olomoucký deník* у статті “*Na univerzitě diskutují ukrajinisté*” наголосило: “Більше ста науковців з Чехії, України, Австрії, Словаччини, Росії та інших країв будуть протягом трьох днів на симпозиумі обговорювати актуальні питання функціонування і розвитку української мови, літератури і культури в сучасному українському суспільстві. “Особливість зібрання полягає в тому, що воно проходить в ті дні, коли українські депутати схвалили контраверсійний (kontroverzní) закон, який може зумовити посилення російської мови як другої офіційної мови”, – зауважив Йозеф Андерш з кафедри славістики. У проведенні конференції візьме участь Посол України в Чеській Республіці Іван Грицак” (2012. – 21 серпня).

Перебіг шостого симпозиуму українців та увага до нього засвідчили потужну силу українського слова в сучасній Чехії, активну підтримку україністичних досліджень в університетах цієї країни, повноцінне входження україністичних студіювань в загальночеський мовно-культурний простір. А ще... Вияскравив великої сили подвижницьку працю організаторів цього та п'яти попередніх симпозиумів: підготовка та видання матеріалів, проживання учасників, проведення численних зустрічей і дискусій. Адже, крім суто фахових питань, були різноманітні подорожі до музеїв, замків, палаців Оломоуцького краю. Високоавторитетне зібрання підтвердило, що в україністики в Університеті імені Палацького в Оломоуці є майбутнє, вони легко простежувані з недалекого її вчора й актуального сьогодні. Справді є майбутнє, адже цьогоріч, у рік 75-річчя Йозефа Андерша, відбуватиметься уже сьома міжнародна наукова конференція “Оломоуцький симпозиум українців Середньої та Східної Європи”.

Це майбутнє формував і закладав, розвиває і надає неповторної творчої, наукової енергетики Йозеф Андерш – надзвичайно скромний зовні, духовно багатий, сповнений ініціативи і завжди відкритий людям. Нехай Доля дарує йому творчий неспокій та неповторність відкриттів.

Анатолій Загнітко (Донецьк, Україна)

Available 9 September 2013.